

тактичних діях у різних видах спорту, планувати та реалізовувати спортивні проекти (турніри, змагання тощо); формування в молодших школярів умінь і навичок виконання естафет.

Частина навчального навантаження з фізичної культури (до 1 години на тиждень) може використовуватися на вивчення окремих навчальних предметів, що забезпечують рухову активність учнів (хореографія, ритміка, плавання тощо), за наявності відповідних умов педагогічних кадрів та навчальних програм, що мають гриф Міністерства освіти і науки України.

Організація освітнього процесу в 4 класах за типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна

Особливості типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна, полягають у структуруванні змісту початкової освіти за освітніми галузями та представленні його інтегровано в предметах вивчення, що визначені навчальним планом. Запропонована у програмі інтеграція забезпечує умови для формування в молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети/об'єкти і явища різнобічно, системно та визначати практичне застосування вивченого.

Інтеграція змісту та видів діяльності різних освітніх галузей відбувається навколо тем та проблемних питань природничого та соціокультурного змісту. Математичні та мовні уміння при цьому відіграють інструментальну роль та виступають засобами вирішення проблемних питань/ситуацій, пізнання світу, фіксації результатів досліджень. У навчальних програмах з української та іноземної мов, математики, мистецтва, фізичної культури окреслюється поступовий розвиток умінь (шлях досягнення очікуваних результатів навчання) у межах кожної змістової лінії.

Мовно-літературна освітня галузь реалізується у навчальних предметах «Українська мова», «Іноземна мова» та інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Вивчення української мови у 4 класі передбачає часовий розподіл програмового матеріалу між предметом «Українська мова» та інтегрованим курсом «Я досліджую світ» (мовно-літературна галузь), відповідно до якого 5 годин на тиждень використовується на вивчення української мови як окремого предмета, 2 години української мови на тиждень включені до інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (мовно-літературна галузь). В інтегрованому курсі «Я досліджую світ» зміст мовно-літературної галузі розгортається лінійно разом із змістом решти освітніх галузей, що інтегруються.

Математика вивчається як окремий предмет (4 години на тиждень) та у складі інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (1 година на тиждень). Як і зміст мовно-літературної галузі в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» зміст математичної освітньої галузі розгортається лінійно разом із змістом решти освітніх галузей, що інтегруються.

Досягнення очікуваних результатів природничої, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної, технологічної та частково

мовно-літературної та математичної освітніх галузей забезпечує інтегрований курс «Я досліджую світ» (7 год на тиждень). Інтеграцію змісту цих освітніх галузей учитель представляє в календарно-тематичному плані.

Реалізація інформатичної освітньої галузі у 4 класі забезпечується предметом «Інформатика» (1 год на тиждень). Реалізація мистецької освітньої галузі може здійснюватись як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво і музичне мистецтво.

Мовно-літературна галузь

Українська мова

Інтегрований мовно-літературний курс «Українська мова» забезпечує **інтеграцію різних рівнів – міжгалузеву, предметну** (немає поділу на уроки мови та читання, а подані мовно-мовленнєві завдання виконуються на основі літературних творів та медіатекстів). Наявність мовно-мовленнєвих вправ дає змогу на одному уроці розв'язувати завдання як мовної, так і літературної освіти, які традиційно реалізувалися на окремих уроках. Також змістове забезпечення інтегрованого курсу «Українська мова» ґрунтується на інтеграції змісту природничої, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної, математичної та мистецької освітніх галузей. Інтегрований курс «Українська мова» має забезпечувати **формування нового українця**, що діє на основі національних та європейських цінностей, зокрема виховання в учнів початкових класів високої патріотичної свідомості, почуття вірності та любові до Батьківщини; утвердження в свідомості й почуттях особистості молодшого школяра патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; усвідомлення досягнень українського народу, його інтелектуальних і духовних надбань; формування толерантного ставлення до інших народів, їхніх мов, культур; культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи тощо; виховання почуття любові до української мови як мови державної, потреби її вивчати та спілкуватися нею.

Систему завдань на уроках інтегрованого курсу «Українська мова» пропонуємо спрямовувати на формування спільних для всіх ключових компетентностей умінь і якостей особистості, зокрема читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими учасниками освітнього процесу.

В умовах інтегрованого мовно-літературного курсу на уроках з'являється можливість зреалізувати текстоцентричний (не словоцентричний, як було раніше) підхід до вивчення мовних явищ. З метою розвитку здатності спостерігати за мовними явищами, експериментувати зі звуками, словами, фразами, зокрема і в мовних іграх, для опанування початкових лінгвістичних

знань і норм української мови, формування базових правописних умінь четвертокласники досліджують їх, а потім самостійно роблять висновки, тобто складають правила. Для цього широко пропонуються мовні казки. Таким чином забезпечується дослідницький характер вивчення мовних явищ.

Пропонований програмою для дослідження теоретичний матеріал є непростим в опануванні, водночас необхідним для формування мовленнєвих умінь. Задля попередження появи утруднень та створення передумов більш усвідомленого сприйняття матеріалу рекомендуємо під час опанування теоретичної інформації використовувати емоційно забарвлені, цікаві для дітей образи, залучати прийоми мнемотехніки.

Для зацікавлення учнів і залучення у процес дослідження пропонуємо залучати їх до дискусії, формувати уміння ставити проблемні запитання на основі прочитаних текстів та аналізу ілюстрацій до них. З цією метою дидактично доцільними будуть вправи на моделювання життєвих ситуацій, у тому числі конструювання ситуацій вибору та власної відповідальності, авансування успіху (наприклад, *Напиши текст. Відредагуй і розкажи однокласникам. Опублікуй його в журналі класу, у блозі на сайті* тощо). Такі вправи сприяють формуванню в учнів ціннісного ставлення до світу, розвитку власних здібностей, нахилів, творчості в діяльності; залучають до співпраці учнів із дорослими (працівниками школи, батьками або членами родини: *Знайди інформацію в різних джерелах, запитай у рідних і друзів, знайомих, порівняй власні думки з думками інших людей – що в них спільного? Чим вони відрізняються?*) тощо.

Формування орфоепічних, правописних, лексичних, граматичних, стилістичних, словотвірних умінь, що в цілому сприяє індивідуальному стилю мовлення, необхідно забезпечувати системою тренувальних, дослідницьких, пізнавальних й цікавих завдань, що подані у підручниках «Українська мова та читання». Ефективним засобом узагальнення та систематизації знань є мовний аналіз, який допомагає свідомому засвоєнню здобувачами освіти програмового матеріалу, формуванню в них мовних та мовленнєвих умінь і навичок.

Значну увагу варто приділити становленню компетентних читачів – особистостей, здатних здійснювати когнітивні читацькі операції, працюючи з текстами різної функціональної спрямованості.

Для удосконалення навичок читання, розвитку пізнавальних інтересів, збагачення духовного світу учнів через естетичне сприймання творів художньої літератури та медіапродуктів пропонуються завдання на читання з позначками, читання з передбаченням та ін.

Розвитку мовлення, уяви та творчого мислення в процесі роботи над текстом сприятиме переказування, творення текстів на основі коміксів, інфографіки, за поданим початком, серією малюнків, картиною, на основі власних спостережень та ін.

На уроках української мови рекомендовано застосовувати інноваційні технології, зокрема і технології розвитку критичного мислення: мапа думок, сенкан, РАФТ, асоціативний куц, діаграма Венна тощо; роботу з медіа

(інфографіка, комікси, колаж, створення класної газети, реклама, лист, афіша). Вони сприятимуть вихованню в здобувачів освіти позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, читання, дитячої книжки, прагнення вдосконалювати своє мовлення, а також розвитку літературно-творчих здібностей, умінь критично мислити та розв'язувати проблемні завдання.

Інноваційним інструментом для розвитку комунікативних умінь учнів є навчальні активності учнів, що передбачені змістовою лінією «Театралізуємо». Для досягнення визначених в ній очікуваних результатів рекомендуємо залучати учнів до сценічної творчості, в умовах якої школярі набувають акторського досвіду, зокрема імпровізації, що забезпечує розвиток у дитини емоційного інтелекту, творчого мислення, ініціативності, самосвідомості й самоєфективності, уміння мобілізувати інших, долати бар'єри, пов'язані з неоднозначністю, невизначеністю та ризиками, співпрацювати з іншими особами.

Насамкінець, наголосимо, що відповідно до Державного стандарту початкової освіти уроки/заняття інтегрованого курсу «Українська мова» мають спрямовуватися на «розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, у міжкультурному діалозі, бачити її передумовою життєвого успіху; плекання здатності спілкуватися рідною мовою; формування шанобливого ставлення до культурної спадщини; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду».

Математична освітня галузь

Початковий курс математики спрямований на формування та розвиток в учнів математичної компетентності. У 4 класі, як і в 3-му, навчання математики спрямовується на розкриття ролі математики для пізнання об'єктів, явищ, їх закономірностей та перспектив навколишнього світу; формування в учнів основ математичних знань, фактів, способів дій/операцій для розв'язання навчальних і практично-життєвих завдань, проблем, задач.

Програма з математики реалізується за такими змістовими лініями: «Лічба», «Числа. Дії з числами», «Вимірювання величин», «Просторові відношення. Геометричні фігури», «Робота з даними».

Привертаємо увагу, що завдання освітньої математичної галузі реалізуються через вивчення окремого навчального предмета «Математика» (4 год на тиждень протягом навчального року) та включення програмового змісту з математики в інтегрований курс «Я досліджую світ» (1 год на тиждень), в інші освітні галузі як інструмент дослідження, порівняння, передбачення, обчислення, пізнання об'єктів за певними величинами, обґрунтування, опис подій в історичному ракурсі, залежностей між предметами/об'єктами природи тощо. При розподілі програмового змісту навчального матеріалу між окремим предметом та інтегрованим курсом пропонуємо для інтегрованого курсу обирати теми, що передбачають виконання практико-орієнтованих завдань на застосування вивченого матеріалу

різних змістових ліній. Водночас, привертаємо увагу, що матеріал змістових ліній «Вимірювання величин», «Просторові відношення», «Геометричні фігури» може бути використаний на уроках інтегрованого курсу і як новий з метою ознайомлення з ним учнів, в подальшому використовуватися на уроках математики.

Навчання в 4 класі є підсумковим, завершальним у початковій школі, і стартовим для навчання в 5 класі основної школи. Тому методи і прийоми роботи з ознайомленням із новими поняттями, їх опрацювання та формування предметних компетентностей мають бути пропедевтичними, адаптаційними, підготовчими до тих, що використовуються на наступному етапі навчання. Зокрема, радимо спільно з учнями визначати тему уроку, основні завдання та мету уроку, щоб потім виконати рефлексію, самооцінювання та взаємооцінювання. Також доцільно практикувати самостійне опрацювання учнями/ученицями окремих теоретичних відомостей та ознайомлення зі способами обчислень тощо відповідно до завдань у підручниках.

З урахуванням того, що зміст математичної освіти є цілісним, системним, послідовним у розкритті та опануванні основними поняттями, які є взаємопов'язаними, взаємозалежними, кожне попередньо здобуте знання є базою для наступного, тому на початку навчального року слід ґрунтовно повторити та систематизувати навчальний матеріал, який вивчався в попередніх класах, зокрема в третьому.

У сучасних умовах підвищеної уваги до вивчення систематичного шкільного курсу математики істотного значення набуває формування мотиваційної складової/мотивації до навчально-освітньої діяльності; розвитку та вдосконалення форм організації освітнього процесу щодо пізнання математичних фактів, залежностей, закономірностей, підвищення інтересу учнів до практичного використання математичних висновків, їх теоретичного, функціонального спрямування тощо.

Рекомендуємо під час ознайомлення з новими поняттями, новими фактами і залежностями в математиці проводити актуалізацію здобутих знань, інформації, навичок учнів, та використовувати проблемні запитання, які стимулюватимуть дітей до роздумів, до пошуку власних ідей, до бажання аргументувати, відстоювати свої позиції, думки, дії.

Наскрізною лінією типової освітньої програми (математична освітня галузь) відповідно до мети і завдань сучасної початкової освіти є формування у дітей умінь бачити, аналізувати, порівнювати, робити висновки, узагальнення, у цілому проводити дослідження. Шляхом досліджень учні пізнають закономірності (закони, властивості) математичних дій, їх зв'язок, залежності, застосування, іншими словами, здобувають самостійно інформацію про математичні факти, які надовго залишаються в пам'яті. І найголовніше: ці факти дитина зможе у будь-який час продовжувати досліджувати самостійно, а значить практично користуватися здобутими знаннями, навичками, компетентностями за потреби.

Зазначимо, що розв'язування проблем математичного змісту, в тому числі сюжетних задач, реалізується наскрізно у всіх змістових лініях. Дослідження та

опис математичних фактів, відношень і закономірностей, що закладені в них, реалізують потенціал математичної галузі для формування в учнів здатності логічно мислити, узагальнювати, робити висновки, застосовувати набуті знання, навички для розв'язання навчальних і практичних завдань, задач, формувати, розвивати та вдосконалювати/збагачувати свідоме математичне мовлення.

Формування та розвиток умінь і навичок розв'язування задач навчального та життєвого контенту має здійснюватися системно, систематично, на основі дослідження вихідних даних задачі, зв'язків між ними та невідомими величинами, про які запитується в задачі, добору відповідного математичного моделювання сюжетної дії задачі та її розв'язання. Вимагати від учнів знання назв виду задач та завчання способів розв'язання певних видів задач недоцільно, оскільки видів складених задач, що є поєднанням простих, чимало, і вивчення конкретних прийомів розв'язування задач стримуватиме власне дослідження, власний вибір способу, власне міркування учнів. А це, в свою чергу, обмежуватиме можливості учнів розв'язувати нестандартні задачі, задачі, подані в іншій формі, формулюванні, у самостійному доборі, застосуванні вивчених прийомів та їх комбінацій. Основне, учні мають зрозуміти і міцно засвоїти конкретний зміст кожної дії, і, відповідно, якою дією моделюється певна залежність. Досить ефективним буде навчання учнів досліджувати зв'язки величин і їх залежності за допомогою різних форм моделювання: (схеми, схематичні рисунки та малюнки, зарисовки, таблиці, короткі записи), тобто формалізоване зображення об'єктів, їх кількісних співвідношень і зв'язків.

Для реалізації вимог математичної галузі типової освітньої програми, досягнення учнями очікуваних результатів навчання рекомендуємо систематично використовувати внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, практично-діяльнісну інтеграцію з темами, розділами інших освітніх галузей, та пропонованими темами навчальних тижнів. Математика забезпечує реалізацію інтегративного підходу під час ознайомлення з певними математичними поняттями на реальних прикладах з життя, об'єктах, що нас оточують. Інтеграція має бути природньою, логічною, дидактично і практично виправданою.

Враховуючи вікові особливості четвертокласників та з метою усвідомленого, зацікавленого сприйняття змісту навчального матеріалу доцільно на уроках практикувати дії з реальними об'єктами (у тому числі геометричними фігурами), предметними та схематичними ілюстраціями тощо. З цією метою вчитель/учителька може використовувати готові дидактичні засоби навчання для логіко-математичних видів діяльності, та виготовлені самостійно учнями (для створення яких варто проводити вимірювання, співставлення та порівняння їх за певними ознаками (кількістю, розмірами, розміщенням, кольором, формою, призначенням, матеріалом тощо).

Під час вивчення початкового курсу математики особливу увагу доцільно приділяти збагаченню та розвитку мовлення дітей. Правильне використання математичних термінів є важливим для свідомого засвоєння, розуміння суті математичного поняття. Зазначимо, що у підручниках формулювання завдання

на обчислення дається по-різному (обчисли, виконай обчислення, знайти значення виразу, обчисли вираз, виконай дію (дії) тощо). Радимо використовувати цю особливість для розширення діапазону мовлення учнів, усвідомлення ними процесу дії для досягнення результату.

Для формування вмінь аналізувати, виділяти істотне, головне, тобто те, що вказує на зв'язок і взаємозалежність між даними величинами, оцінювати інформацію та використовувати її в практичних ситуаціях, математичних формулюваннях, критично мислити пропонуємо у ході розв'язання будь-якої математичної, навчальної чи життєвої проблеми використовувати графічну інтерпретацію: малюнки, світлини, схеми, схематичні рисунки, графи, діаграми, предметну демонстрацію тощо.

Природнича, громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна освітні галузі

Інтегрований курс «Я досліджую світ»

Навчальний предмет «Я досліджую світ» у 4 класі спрямований на формування в учнів системи знань про природне і соціальне оточення людини, уявлень про взаємозв'язки і взаємозалежність природи і суспільства як загальнолюдські цінності. Під вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» четвертокласники ознайомлюються з елементарними поняттями з біології, хімії, екології, географії, основ здоров'я, фінансової грамотності, історії, безпеки життєдіяльності тощо.

Важлива роль належить технологічній галузі, яка не тільки формує життєві компетенції, а й допомагає учням більше пізнати навколишній світ та поглибити знання з інших освітніх галузей. Її зміст спрямований на оволодіння основами технологічних знань, вміннями і навичками працювати, способами планування та організації праці; на розвиток сенсорики, дрібної моторики рук, просторової уяви, здібностей орієнтуватися в інформації різного виду; освоєння знань про роль діяльності людини в перетворенні навколишнього світу; виховання працьовитості, шанобливого ставлення до людей різних професій та результатів їх праці.

Технологічна галузь сприяє розвитку знаково символічного і просторового мислення, репродуктивної та творчої уяви на основі розвитку здатності учнів до моделювання і відображення об'єкта і процесу перетворення в формі моделей (малюнків, схем); регулятивних дій, планування (вміння складати план дій і застосовувати його для вирішення завдань); прогнозування (передбачення майбутнього результату при різних умовах виконання дії), контроль, корекцію та оцінку; формування внутрішнього плану на основі поетапного відпрацювання предметно-перетворювальних дій; розвитку планувальної і регулюючої функцій мови; комунікативної компетентності молодших школярів на основі організації спільної продуктивної діяльності; розвитку естетичних уявлень і критеріїв на основі образотворчої і художньої конструктивної діяльності; формування мотивації успіху і досягнень молодших школярів, творчої самореалізації на основі ефективної організації

предметно-перетворювальної символіко-моделюючої діяльності; ознайомлення молодших школярів зі світом професій і їх соціальним значенням, історією їх виникнення і розвитку як першої сходинки формування готовності до попереднього професійного самовизначення.

У 4 класі рекомендуємо ширше використовувати інформаційно-комунікаційні технології, пропонувати учням завдання на пошук інформації, створення власних проєктів. Виконання таких завдань має передбачати співпрацю й обмін інформацією та ідеями. Навчальні дії мають формувати в учнів уміння аналізувати, систематизувати та узагальнювати знайдену інформацію, оцінювати один одного, презентувати власні проєкти.

Організуюючи вивчення курсу «Я досліджую світ», учитель має враховувати, що його програма має спірально-концентричну будову, тому у різні роки навчання в межах циклу та з першого циклу у другий повторюється вивчення окремих тем з розширенням та поглибленням їх змісту.

У 4 класі важливою темою курсу є тема «Організм людини», зміст якої спрямований на ознайомлення учнів з внутрішньою будовою тіла людини. Під час вивчення цієї теми учні набудуть життєво важливих знань про свій організм, що є злагодженою високоорганізованою системою, яка регулюється і управляється нервовою системою. Основними методичними прийомами вивчення цієї теми є супроводження вивчення органів людини питаннями їх охорони, збереження здоров'я в цілому. У поєднанні з формуванням елементарних знань про людину, її організм необхідно працювати над прищепленням дітям гігієнічних навичок і правил, вихованням культури здоров'я, культури харчування тощо. Опрацювання теми «Організм людини» закладає основи для формування здоров'язбережувальної компетентності, складниками якої є: турбота про особисте здоров'я і безпеку, реагування на діяльність, яка становить загрозу для власного життя, здоров'я, добробуту та інших осіб; визначення альтернатив, прогнозування наслідків, ухвалення рішень з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб; аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналіз і оцінка наслідків та ризиків; підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту.

Привертаємо увагу на те, що у 4 класі, основними методами вивчення навколишнього світу залишаються *спостереження* й *експеримент*. Під час організації спостережень у 4 класі з учнями необхідно чітко визначати мету даного виду діяльності та об'єкт спостереження, створити необхідні умови і скласти план роботи. Під час спостереження доцільно фіксувати отримані результати. У кінці спостереження обов'язково робити висновки і розглянути можливості подальшої роботи. Експеримент дає можливість учням перевірити гіпотезу. Експеримент проводить учитель або учні разом із учителем. Використання дослідницького підходу в організації вивчення навколишнього світу сприяє зміні характеру взаємовідносин «учитель – учень» у бік співпраці, а також вихованню пізнавального інтересу, створення позитивної мотивації навчання, формування глибоких, міцних і дієвих знань та навичок.

Дослідницька навчальна діяльність сприяє розвитку інтелектуальної сфери особистості, формуванню способів активної пізнавальної діяльності.

Наповнюючи освітній процес у 4 класі новими видами навчальних активностей, пропонуємо повністю не вилучати ігрове навчання, яке було домінуючим у першому циклі. Ігрова діяльність у формі дидактичних і сюжетно-рольових ігор сприяє активізації пізнавальних інтересів учнів, більш ефективному засвоєнню або закріпленню навчального матеріалу. Застосовуючи цю форму навчання на другому циклі, потрібно пам'ятати головні елементи ігрової технології навчання: перед початком гри ставиться конкретна мета навчання; через ігрову діяльність досягається конкретний педагогічний результат; навчальна діяльність підкоряється правилам гри; навчальні матеріали є засобами гри. Ігрові прийоми, спрямовані на організацію колективних форм діяльності, сприяють тому, що учні вчать поважати думку інших членів малої групи, прогнозувати кінцеві результати, самостійно планувати діяльність, визначати методи досягнення цілей.

Забезпечуючи наступність між першим і другим циклами початкової освіти, організація вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» має ґрунтуватися на ціннісно-орієнтованому, особистісно-орієнтованому, компетентнісному, діяльнісному підходах.

З метою формування в учнів норм, звичок, способу життя, стилю поведінки, необхідних для успішного функціонування у суспільстві, змістове наповнення курсу спрямовується на стимулювання прояву патріотизму і громадянської відповідальності; поваги; партнерської взаємодії; працелюбності і творчої ініціативи тощо.

Діяльнісний підхід на другому циклі навчання передбачає самостійний пошук, інтерпретацію, аналіз, узагальнення і оцінку різних джерел інформації, графічних даних та інших навчальних ресурсів. Це сприятиме реалізації таких очікуваних результатів навчання, як: опрацювання та систематизація інформації природничого змісту, отриманої з доступних джерел, та представлення її у різних формах; критичне оцінювання фактів, поєднання нового досвіду з набутим раніше і його творче використання для розв'язання проблем природничого характеру; робота з різними джерелами соціальної та історичної інформації, аналіз змісту джерел, їх критична оцінка; узагальнення інформації з різних джерел, розповідь про минуле і сучасне та інші.

Рекомендуємо в організації вивчення інтегрованого курсу застосовувати інструменти *інтегративного підходу*, який дає змогу формувати в уяві учнів цілісну картину світу і будується за принципом об'єднання декількох видів діяльності і різних засобів розвитку учнів, що забезпечує можливість формування і розвитку у них системи навчальних дій, а також передбачає вивчення розділів курсу не ізольовано, а у взаємозв'язку. Реалізація інтегративного підходу зумовлює застосування різних видів навчальних активностей, у тому числі різних видів рухової активності (фізкультхвилинки, рухливі паузи, театралізовані ігри тощо), на уроках з різних предметів. Також доцільно у процесі вивчення змісту навчального матеріалу враховувати

міжпредметні зв'язки з мовно-літературної, математичної, мистецької та інших освітніх галузей.

Актуальним для освітнього процесу у 4 класі залишається використання словесних методів навчання, що передбачає проведення бесід, дискусій, пояснень, роботу з підручником, яка включає різноманітні стратегії читання. Використання підручників, наочних посібників рекомендується на кожному уроці, оскільки це сприяє успішній актуалізації вже вивченого матеріалу, допомагає у процесі усвідомлення нової інформації, розкриває вміння критично мислити та аналізувати прочитане, дає можливість учням отримати більш достовірні знання і реальну картину про навколишній світ, підвищує можливості рефлексії отриманої інформації та вміння працювати самостійно. У курсі «Я досліджую світ» доцільно розвивати комунікативні вміння, навички критичного оцінювання інформації, а також збагачувати духовний світ учнів через естетичне сприймання творів художньої літератури.

Актуальним засобом формування світогляду учнів є *проблемне навчання*, ефективність якого полягає у тому, що під час розв'язання навчальних проблем в учнів формується критичне, творче, діалектичне мислення. Проблемне навчання сприяє формуванню умінь застосування системи логічних прийомів або окремих способів творчої діяльності, умінь творчого застосування знань, тобто застосування знань у новій ситуації. Воно сприяє накопиченню досвіду творчої діяльності, оволодінню дослідницькими методами, набуттю досвіду розв'язання практичних проблем та зміцнює мотиваційний складник освітнього процесу.

Організуюючи навчальну діяльність четвертокласників, варто застосовувати *діяльнісний метод*, коли учень *не отримує вже готові знання, а здобуває їх самостійно* у процесі власної навчально-пізнавальної діяльності.

Навчально-пізнавальна діяльність на другому циклі навчання неможлива без *проектної діяльності*, яка спрямована на розв'язання учнем або групою школярів дослідницької, творчої або практичної проблеми. В організації проектної діяльності рекомендується враховувати вікові особливості учнів, їх інтереси та надавати переваги реалізації колективних або групових проектів. Оскільки проектні роботи не обмежуються лише урочними годинами, то пропонується використовувати резервний час та інтеграцію з позаурочною діяльністю.

Наголошуємо, що лише комплексне використання всіх підходів до організації навчального процесу створить можливості для організації навчальної діяльності на високому рівні, успішного досягнення очікуваних результатів та підвищення якості освіти.

БАЗОВА ТА ПОВНА ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Освітня галузь «Мови і літератури»

Українська мова